

NIEUWSBRIEF

Archeologie en Monumenten

Bergen op Zoom

Evangelisch Lutherse
Kerk sluit deuren

Voor uw agenda

Opgravingen Augustapolder

Voor u gelezen

De metaalvondsten van
de Augustapolder

Boekennieuws

Van de bestuurstafel

EVANGELISCH LUTHERSE KERK SLUIT DEUREN

(Tom van Eekelen)

Het jaar 2008 stond in het teken van het religieus erfgoed. Het is om die reden dat ik via dit artikel aandacht wil vragen over het steeds meer sluiten van kerken, kloosters en kapellen door minder kerkbezoek en hoge onderhoudskosten. Want dit was ook de bandbreedte om het jaar 2008 aan te stellen als het jaar van het religieus erfgoed. Wat doen we met de kerken die het toonbeeld zijn van wijken, buurten en dorpen? Slopen is het laatste redmiddel om van het gebouw af te komen. Persoonlijk vind ik dat er altijd wel een hergebruikfunctie te vinden is met respect voor het gebouw. Door gezamenlijk met betrokken partijen de handen in elkaar te slaan is er veel mogelijk. Een plaatselijk voorbeeld, waarover dit artikel gaat, staat stil bij eventueel hergebruik mogelijkheden.

Na 310 jaar actief geweest te zijn als de Evangelisch-Lutherse kerkgemeenschap is in 2008 besloten de deuren van het kerkgebouw aan de Faurestraat te sluiten. De reden is ook hier dat het aantal kerkgangers terug is gelopen en de kerkgemeenschap de kosten van predikant en gebouw niet meer kunnen opbrengen.

Wegens reorganisatie van de binnenstad werd in het jaar 1935 de kerk op de hoek van de minderbroederstraat en de Geweldigestraat onteigend. Bij velen stond deze kerk bekend als de St. Margrieten Kapel. Van 1703 tot 1939 heeft de Lutherse Gemeente in deze kerk haar diensten gehouden alvorens naar de Faurestraat te verhuizen. Het gemeentebestuur stelde grond beschikbaar in een betrekkelijk nieuwe wijk, waar de kerk niet opvallend in een hoek kwam te staan.

Rogier Orgel

Op 13 mei 1939 wijdde Ds.NJ.Bieger de nieuwe Lutherse Kerk in. Hoewel het kerkgebouw wat verscholen ligt, is het een doeltreffende ruimte. Het orgel van Rogier uit 1857, werd van de oude Lutherse Kerk min of meer uit nood naar de nieuwe kerk overgebracht. Eerst zou er namelijk een nieuw orgel worden aangeschaft, wat in de bouw reeds was voorzien. Maar de financiën bleken hiervoor ontoereikend, zodat men het Rogier-orgel wel mee moest verhuizen. Gelukkig eigenlijk, want het oude orgel voldeed ook in de nieuwe ruimte uitstekend.

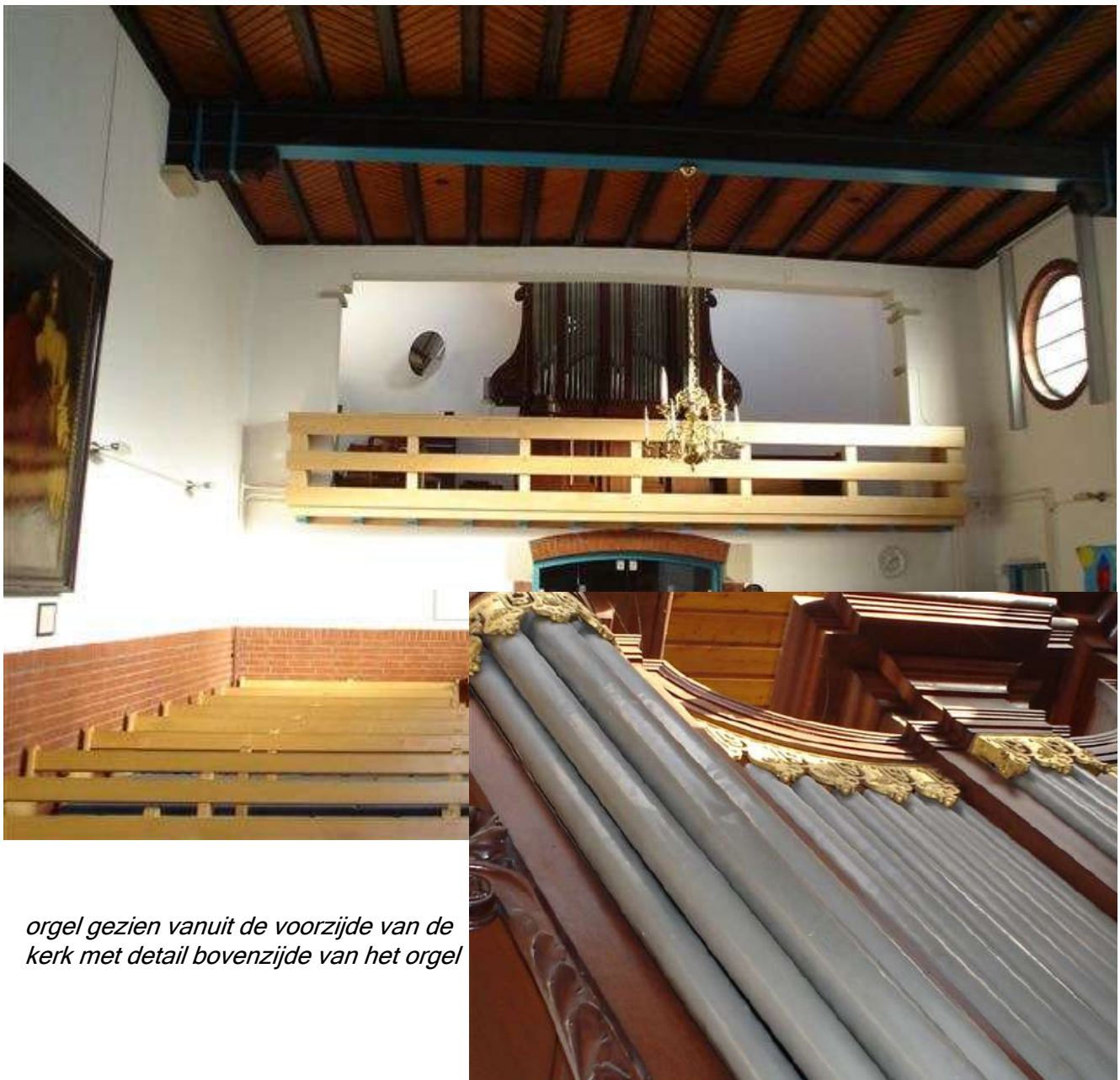
Foto voorzijde Faurestraat 14

Regelmatig werden er orgelconcerten gegeven waar veel belangstelling voor was. Het orgel van orgelbouwer Rogier staat op de rijksmonumentenlijst en is zeer bijzonder in zijn soort.

Het orgel staat achterin de kerk op de koorverdieping. De breedte van het orgel is 288 cm en voorzien van een eikenhouten omkasting. In de zijkanten bevinden zich halfronde pijpenbundels; in het midden een vooruitspringend gedeelte met drie pijpen; daartussen in twee pijpenvelden die naar het midden toe lager worden. Aan de bovenzijde, voor de pijpen langs, een houten sierlijst. Het orgel is in de periode 1980/1981 gerestaureerd door de firma de Graaf uit Leusden. Opvallend is dat het orgel niet past in de ruimte die gemaakt was voor het plaatsen van een nieuw orgel, waarvoor de financiën in 1939 ontbraken. Hierdoor is een en ander visueel nog al rommelig.

Kerkgebouw

Door de aanwezigheid van het orgel zal een hergebruikfunctie in eerste instantie gezocht moeten worden in functies die passend zijn voor de ruimte met gebruik van orgel. Hierbij kun je denken aan een ander kerkgenootschap, een particuliere muziekschool, een dependance van de gemeentelijke muziekschool. Maar ook een uitvaartcentrum zou een mooie functie zijn voor dit gebouw waarbij het orgel behouden blijft. Een functie die misschien een stap te ver is, maar zeker genoemd moet worden, is het initiatief van de gemeente met de plaatselijk koren en bespelers van het beroemde Ibach orgel om te komen tot een centrum voor kerkmuziek.

orgel gezien vanuit de voorzijde van de kerk met detail bovenzijde van het orgel

Een vijftal hergebruikfuncties worden hier, zonder compleet te willen zijn, genoemd. Alvorens hier nader op in te gaan is het noodzakelijk het gebouw meer in beeld te krijgen. Hoe groot is het gebouw, wat zijn de nevenruimten naast de kerk zelf. Wat zijn de vaste attributen in de kerk, over welke dienstwoning beschikt de kerk en wat is de staat van onderhoud?

Het kerkgebouw met dienstwoning is in de loop der jaren verschillende malen uitgebreid en enigszins gemoderniseerd. Het gebouw is vrij compact gebouwd. Bij binnenkomst in de centrale hal vind je aan je rechterhand de gedenksteen waarbij melding wordt gemaakt van het feit dat in 1939 de kerk in gebruik is genomen. Recht vooruit kom je in de kerkzaal terecht die opvalt door zijn soberheid, beslotenheid en de lichtinval die over laat komen dat de kerk groter is dan hij lijkt. Doordat je onder het koor doorloopt, valt de helderheid van de kerkzaal daarna pas op. In de hal bevinden zich nog twee deuren. Achter één deur bevindt zich de trap naar de verdieping (het koor) waarop het orgel is geplaatst. De andere deur leidt naar de nevenruimten. De vergaderruimte, maar tevens ook de ruimte waarvan de predikant gebruik maakt alvorens de dienst begint. In deze ruimte bevond zich oorspronkelijk ook de ingang naar de dienstwoning, die tijdens een verbouwing is dichtgemetseld. De dienstwoning is alleen nog via de straatzijde te benaderen en heeft ook een apart huisnummer, Faurestraat 16. Parallel aan de kerkzaal is er nog een langwerpige ruimte waar zich een keuken, toilet, ontspanningsruimte en opslagruimte bevindt. De staat van onderhoud van het gebouw is redelijk tot goed. De attributen in de kerkzaal vertegenwoordigen een bijzondere emotionele en goddienstige waarde. De meeste attributen dateren uit de begintijd dat de Evangelische Lutherse Gemeente zich vestigde in Bergen op Zoom.

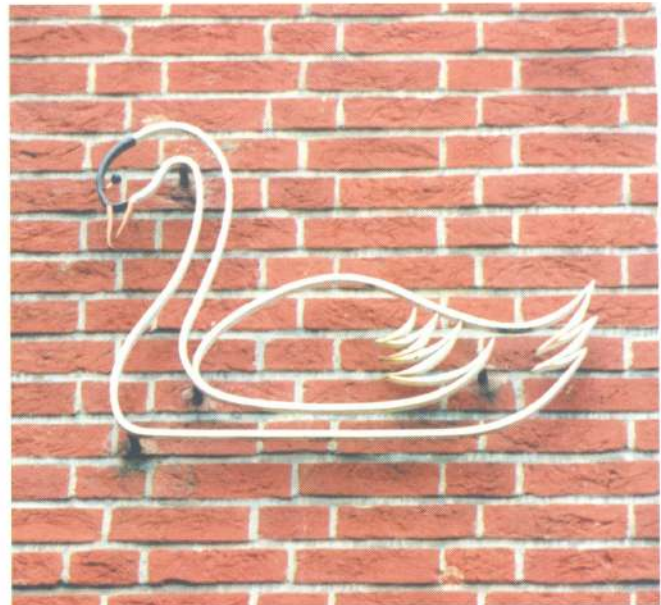
de gedenksteen uit 1939

Hergebruik

Zoals al eerder aangegeven zijn er hergebruikmogelijkheden voor handen. Het is natuurlijk de vraag of hergebruik mogelijk is en passend. Niet alleen afgestemd op het gebouw, maar ook de directe omgeving en in dit geval de aanwezigheid van een orgel. Het gebruik van de kerk door een andere geloofsgemeenschap zal moeilijk worden, omdat er meer kerken hun deuren noodgedwongen moeten sluiten. Dus er is weinig vraag. Wat wel meespeelt is dat het kerkgebouw beperkt van oppervlakte is en redelijk van onderhoud. Een geloofsgemeenschap die zo iets zoekt heeft hier een oplossing liggen, want over het algemeen zijn kerkgebouwen groot en kennen veel achterstallig onderhoud. Dit is dus een optie die nader onderzocht kan worden. De toeloop van publiek en het parkeren van auto's heeft tot nu toe niet geleid tot overlast in de buurt. Het in gebruik geven aan een particuliere muziekschool of dependance van de muziekschool, waarbij de laatste optie alleen van toepassing is voor orgelmuziek, heeft geleerd dat het bestaande orgel niet (meer) te gebruiken is voor orgelonderwijs.

De mogelijkheden zijn beperkt en de manier van bespelen is achterhaald. Als enthousiaste zou het orgel niet misstaan in een particuliere muziekschool, maar is niet te gebruiken. Het gebouw zou wel verbouwd moeten worden, omdat er te weinig kleine ruimten zijn en dat gaat ten koste van de open ruimte van de kerkzaal. Er zijn dus mogelijkheden maar beperkt bij deze optie. Als uitvaartcentrum is het gebouw bijzonder geschikt, hoewel er ook verbouwd moet worden. Het opbaren is hier mogelijk en vervolgens zou na een uitvaartdienst aan de Faurestraat een crematie of begrafenis kunnen volgen. De afweging van overlast in de buurt kan doorslaggevend zijn hierbij. Een interessante optie.

Een andere oplossing is het gebouw te verkopen aan de Rijksscholengemeenschap die aan de achterzijde aansluit op de tuin van de kerk aan de Faurestraat. Hiermee zou het gebouw als klaslokaal of andere klassikale mogelijkheid goed gebruikt kunnen worden. De voorzijde zal dan ook in tact gelaten kunnen worden met de beeltenis van de zwaan als symbool van de Lutherse

De Zwaan

Gemeenschap, die de herinnering levend zal houden. Zoals gezegd geen uitputtende opsomming van mogelijkheden, maar wel opties die mogelijk zouden kunnen zijn als hergebruik van een kerk.

VOOR UW AGENDA

Leiden, 17 april t/m 1 november 2009

Dorestad. Wereldstad in de Middeleeuwen.

Wie denkt dat de Middeleeuwen saai en donker waren, heeft het mis. Dorestad, gelegen op de plek van het huidige Wijk bij Duurstede, was rond het jaar 800 een stad die bruisde van de activiteiten en waar het wemelde van de

mensen en handelaren. In het levendige decor van de nieuwe familie-tentoonstelling 'Dorestad. Wereldstad in de Middeleeuwen' kan jong en oud kennismaken met het leven in deze middeleeuwse havenplaats.

Archeologische vondsten, spellen, een kinderroute en een film staan garant voor een avontuurlijke ontdekkingsstocht voor het hele gezin.

Zo'n 1200 jaar geleden groeide het dorpje Dorestad, gelegen langs de Rijn, uit tot een bloeiende handelsstad. Er woonden vele rijke koopmannen, scheepslui en ambachtslieden. Luxe goederen als edelstenen, wijn en barnsteen gingen van hand tot hand. De bloei van Dorestad was van korte duur. De stad verzwakte na tientallen plunderingen door de Vikingen. Aan het einde van de 9de eeuw was Dorestad van de kaart verdwenen, om pas in 1842 herontdekt te worden tijdens opgravingen van het Rijksmuseum van Oudheden.

In de tentoonstelling 'Dorestad. Wereldstad in de Middeleeuwen' komt de dynamische handelsplaats opnieuw tot leven. In de decors van de stad in wintersfeer en de haven in een zomerse setting vertellen vele honderden voorwerpen het verhaal over de stadsbewoners en de handelsgeest in de vroege Middeleeuwen.

*Groep voorwerpen
Foto: Rijksmuseum van Oudheden*

De rijkdom van de stad is te bewonderen in een 'schatkamer' met zeldzame kerkschatten en sieraden, waaronder de 'fibula van Dorestad'. Deze mantelspeld van goud en edelstenen werd in 1969 op de bodem van een waterput gevonden. Naast luxe artikelen zoals glaswerk, gouden munten en bijzondere handschriften, zijn eenvoudige gebruiksvoorwerpen te zien zoals gereedschappen, voorraadvaten, wapens en een wollen want.

Ook recent onderzoek komt aan bod. Op basis van de nieuwste wetenschappelijke feiten maakten archeologische illustratoren nieuwe schoolplaten, als opvolgers van de voor de oudere generatie overbekende plaat 'De Noormannen voor Dorestad' van H.J. Isings uit 1927.

Kleine reliekenkist met edelstenen en inlegwerk in kruisvormen, uit circa 700. De fibula van Dorestad heeft veel overeenkomsten met dit soort kerkschatten.

Foto: Museum Het Catharijneconvent

Voor kinderen is er van alles te beleven. Ze kunnen munten ontwerpen, een gebroken vaas restaureren, puzzelen en aan de slag gaan met een middeleeuws zwaard en gereedschap van archeologen. Voor jong en oud is er een spel van spellen uitgever 999 Games, lezingen, een speurtocht, familierondleidingen, een 'Ontwerp een nieuwe fibula van Dorestad'-wedstrijd, activiteiten tijdens schoolvakanties en een Middeleeuwen-assortiment in de Museumshop.

Bij de tentoonstelling verschijnt het boek 'Dorestad, een wereldstad in de Middeleeuwen', zie boekennieuws.

Bolle amfoor versierd met reliëfbanden, typisch voor de 8ste eeuw. Ze werden gebruikt als opslagvaten, bijvoorbeeld voor wijn en olie. Ca. 800 na Chr. Foto: Rijksmuseum van Oudheden

Info: Rijksmuseum van Oudheden,
Rapenburg 28, 2311 EW Leiden
tel: 071 - 5163 163

Den Haag, t/m 23 augustus 2009

Oh, oh Den Haag. Een wonderschone collectie stadsgezichten uit de 16de, 17de en 18de eeuw

Een wonderschone collectie stadsgezichten uit de 16de, 17de en 18de eeuw'. Van de vroegst bekende schilderijen, die vooral het Binnenhof en omgeving laten zien tot de 19de-eeuwse werken waarop voor het eerst ook delen van de armoedige buurten van Den Haag getoond wordt.

Als bezoeker kunt u doordat de schilderijen, tekeningen en enkele historische stadplattegronden per plek samen zijn gebracht als het ware een wandeling door Den Haag maken. Zo wordt aandacht besteed aan de Hofvijver en omgeving, aan het oude centrum rond Grote Kerk en Nieuwe Kerk, aan de randen van de stad en tenslotte ook aan de omstreken. Enkele nog niet eerder getoonde aanwinsten maken de tentoonstelling compleet. Spectaculair is het bijna vijf meter brede gezicht op Den Haag dat Jan van Goyen rond 1651 maakte in opdracht van het stadsbestuur.

Het toont de stadsrand, gezien vanuit de weilanden ter hoogte van het tegenwoordige industrie- en kantorengedebied De Binckhorst. Diverse bekende gebouwen zoals de Grote Kerk, het stadhuis aan de Groenmarkt en de Ridderzaal zijn op het schilderij te herkennen. Op de tentoonstelling wordt, ook via tekeningen uit het Haags Gemeentearchief, aandacht besteed aan de vele buitenplaatsen die rond de stad waren te vinden. Sinds de 17de eeuw waren dit de locaties waar rijke stedelingen de zomer doorbrachten. Bij de vele stadsuitbreidingen zijn gelukkig tal

van deze historische buitenplaatsen bewaard gebleven. Bekende voorbeelden zijn Clingendael, Zorgvliet (met het Catshuis) en Ockenburgh. In de 19de eeuw kozen kunstenaars ook minder chique gebouwen, buurten en straatjes als onderwerp. Op de tentoonstelling is onder andere een nieuw verworven schilderij van Jan Weissenbruch te zien, dat een arbeidershofje aan de Nieuwe Haven toont.

Info: Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7, 2513 AB Den Haag
Tel. 070-3646940

Dordrecht, 8 mei t/m 31 oktober

Calvijn en wij

Een tentoonstelling over de befaamde zestiende-eeuwse denker en hervormer van de middeleeuwse kerk Jean Cauvin (Johannes Calvijn) en over het calvinisme in Nederland. De expositie 'Calvijn & Wij' opent in mei 2009 en is de eerste in Nederland ooit over dit onderwerp. Dordrecht pakt uit met de markante Grote Kerk als locatie voor de expositie en met een gevarieerd cultureel programma in de stad. Wereldwijd wordt dit jaar Calvijns 500ste geboortejaar herdacht. Dordrecht is met de tentoonstelling en het cultureel programma het centrum van de Calvijnherdenking in Nederland.

De presentatie in de Grote Kerk belooft onconventioneel en multimediaal te worden. De bezoeker wordt eerst geconfronteerd met het begrip 'calvinisme', waarmee typisch Nederlandse karaktertrekjes worden getypeerd, en met zijn eigen ideeën en gevoelens hierover. Staat het voor soberheid, degelijkheid, ijver, 'zuinigheid', dat ene koekje bij de koffie? Is het typisch Nederlands? En wat is het verband met Calvijn en zijn ideeën; is dat er wel? Vervolgens bieden animaties een bijna persoonlijke ontmoeting met de mens Calvijn, en maakt de bezoeker kennis met zijn leven, zijn leer, zijn tijd en de betekenis van zijn werk voor het protestantisme in Nederland. De tentoonstelling zal aantrekkelijk zijn voor niet-gelovigen die zich in de cultuurhistorische betekenis willen verdiepen alsook voor mensen met een kerkelijke achtergrond. De organisatoren verwachten meer dan 80.000 bezoekers te trekken met dit programma.

In de monumentale Grote Kerk is de gehele kooromgang gereserveerd voor 'Calvijn & Wij'. De kerk is een historisch passende locatie; Willem van Oranje nam

hier in 1573 deel aan het heilig avondmaal en koos zo de zijde van de calvinisten.

Ook werden er in 1619 de uitkomsten van de Dordtse Synode openbaar afgekondigd, geïnspireerd door Calvijns ideeën. En Dordrecht biedt meer 'Calvijn' in 2009. In Het Hof is de fototentoonstelling 'Calvijn & Ik' gepland, met foto's van wat Nederlanders als calvinistisch ervaren; het Dordrechts Museum aan de Haven en het Simon van Gijn-museum aan huis tonen elk een selectie kunstwerken rond Calvijn en de Reformatie; er zullen tal van culturele activiteiten worden georganiseerd, met film, theater, muziek en debat. Op 30 mei zal de Nationale Calvijnherdenking in Dordrecht plaatsvinden met bijdragen van premier Balkenende en James Kennedy, hoogleraar Nederlandse geschiedenis.

Amsterdam, 8 april t/m 5 oktober 2009

Toekomst voor het verleden.

Een verzameling van verzamelingen.

Op 12 november 1934, vijfenzeventig jaar geleden dus, kreeg Amsterdam er een nieuw museum bij, het Allard Pierson Museum. Geen schilderijen, zilver of meubels, maar Egyptische mummies, Grieks aardewerk en Romeins beeldhouwwerk. Als onderdeel van de Universiteit van Amsterdam werd het museum vernoemd naar de eerste professor Klassieke Archeologie, Allard Pierson (1831-1896). Nu driekwart eeuw later blijkt het museum van 8 april t/m 5 oktober 2009 met de jubileumtentoonstelling toekomst voor het verleden terug op een rijke geschiedenis. Het Allard Pierson Museum wordt gepresenteerd als een verzameling van verzamelingen. In elke afdeling van het museum bevinden zich - groepen-voorwerpen die ooit met veel liefde en een goed oog door een verzamelaar bijeen zijn gebracht en vervolgens als verzameling in het museum terecht zijn gekomen. De jubileumtentoonstelling toekomst voor het verleden laat dat zien. Hoe het was, wat aanwinsten en aankopen betekenen voor het museum en hoe het verder gaat. Het Allard Pierson Museum is misschien een museum van het verleden; het wil vooral het museum voor de toekomst zijn en bezoekers blijven helpen door via de ontdekking van het verleden de toekomst te begrijpen.

Info: Allard Pierson Museum, Oude Turfmarkt 127, Amsterdam

OPGRAVINGEN AUGUSTAPOLDER

(Marco Vermunt)

Van eind 2005 tot midden 2006 voerde het cluster Monumenten en Archeologie van de gemeente opgravingen uit in de Augustapolder. De aanleiding was het plan "De Markiezaten - Zuidelijke Stadsrand" dat voorziet in de bouw van woningen, natuurontwikkeling en de aanleg van wegen en sportvelden. De Augustapolder was een van de laatste 'lege' gebieden rondom de binnenstad en grotendeels agrarisch ingericht.

Geologisch gezien is de polder een inham in de steilrand van het Brabantse zand, dat uitsteekt boven het verdronken land langs de Schelde. Het oude pleistocene zand heeft veel kleilagen, die het grondwater in westelijke richting afvloeien. Onder aan de steilrand komt het als kwelwater naar boven. Vooral de oostelijke rand van de polder is daardoor heel erg nat. De combinatie van kwelwater en leem leidde na de definitieve klimaatverbetering en zeespiegelstijging aan het einde van de laatste ijstijd tot een massale aangroei van veen. De polder raakte bedekt met een dik veenkussen. In het veen stroomden twee waterlopen naar de Schelde. Later werden die de Molenbeek en de Borgvlietse kreek genoemd. Ze werden gescheiden door een natuurlijke zandrug in het midden van de polder, die nog steeds herkenbaar is.

Ooit was het hele gebied tussen de Brabantse steilrand en de rivier de Schelde bedekt met veen, het zogenaamde Hollandveen.

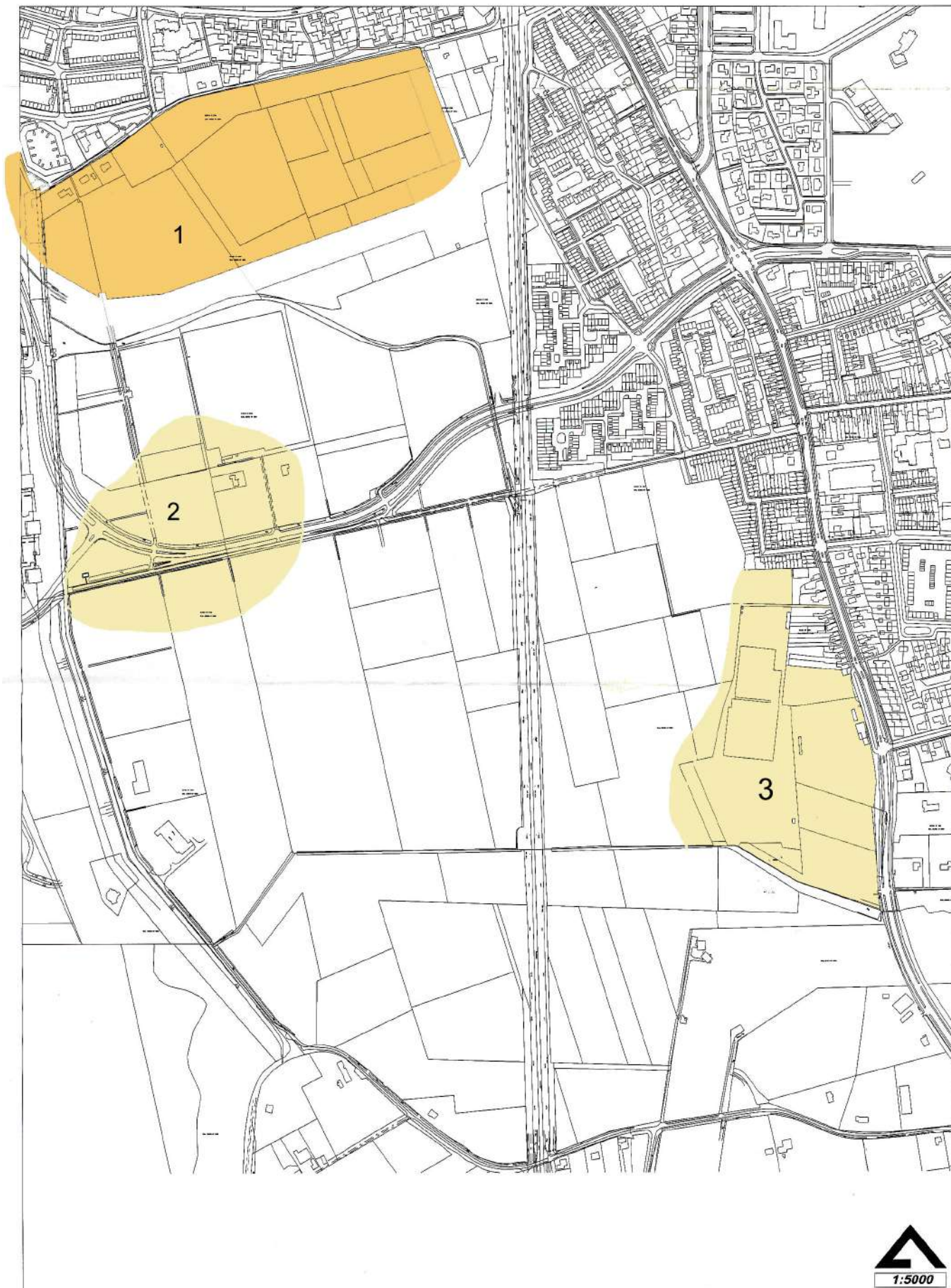
Periodieke overstromingen na de Romeinse tijd begonnen het veen langs de Schelde met slib te bedekken, waardoor langzaam een kwelderlandschap ontstond. In de 12de en 13de eeuw werden er de eerste polders bedijkt. De huidige Augustapolder was een onderdeel van de oudere en veel grotere polders Borgvlietland en Oostmoer.

Borgvliet, dat aan de noordzijde van de polder op de overgang van zand naar veen lag, was een nederzetting van respectabele ouderdom. Het was tot 1481 een zelfstandige heerlijkheid bestaande uit een dorpskern, kasteel en uitgestrekte gronden.

De grote stormvloed van 1530 vernielden de oude rivierdijken van het Borgvlietland en Oostmoer. Keer op keer werden er nieuwe dijken gemaakt, maar die bezweken steeds weer bij de volgende stormvloed.

De Allerheiligenvloed van 1570 veranderde de Schelde definitief in een zeearm, waardoor het dorpje Borgvliet ineens aan het strand kwam te liggen. Het oostelijke deel van de polder, de huidige Augustapolder, lag wat verder van het water af en werd in de 17de eeuw nog een paar keer -tevergeefs- bedijkt. Pas in 1787 lukte het om het gebied definitief in te dijken. Zo kwam de Augustapolder tot stand, genoemd naar Maria Elisabeth Augusta van de Paltz, echtgenote van markies Karel Theodoor van Sultzbach. De oude dijk (Binnenbandijk) verbond het voormalige dorp Borgvliet met de Kraaienberg, via de natuurlijke hoogte in het midden van de polder. Die hoogte heette in de 16de eeuw de "Warande", een bebost stuk grond waar konijnen werden gejaagd. Vanuit deze plek leidde de Langeweg naar de Antwerpsestraat. De oudste kaarten van de Augustapolder laten een bijzonder nat gebied zien waar vrijwel geen boerderijen stonden.

Voorafgaande aan de bouwwerkzaamheden in de polder ging een archeologisch vooronderzoek van start met de bedoeling om die plaatsen te traceren waar zich resten van oude bewoning konden bevinden. Door middel van veldkartering en later ook met proefsleuven werden drie van zulke locaties gevonden: de noordelijke flank van de polder, grenzend aan het Benedenbaantje, een stuk van de Warande in het midden van de polder, en de zuidoostelijke flank onder aan de sportvelden van de Brombeer. Op die drie plaatsen werden scherven en sporen van bewoning uit de Late Middeleeuwen (12de - 13de eeuw) aangetroffen. Van deze vindplaatsen viel de laatste, bij de Brombeer, voor onderzoek af. De vondsten lagen niet meer op hun oorspronkelijke plek en het terrein was er in het verleden te vaak geëgaliseerd.

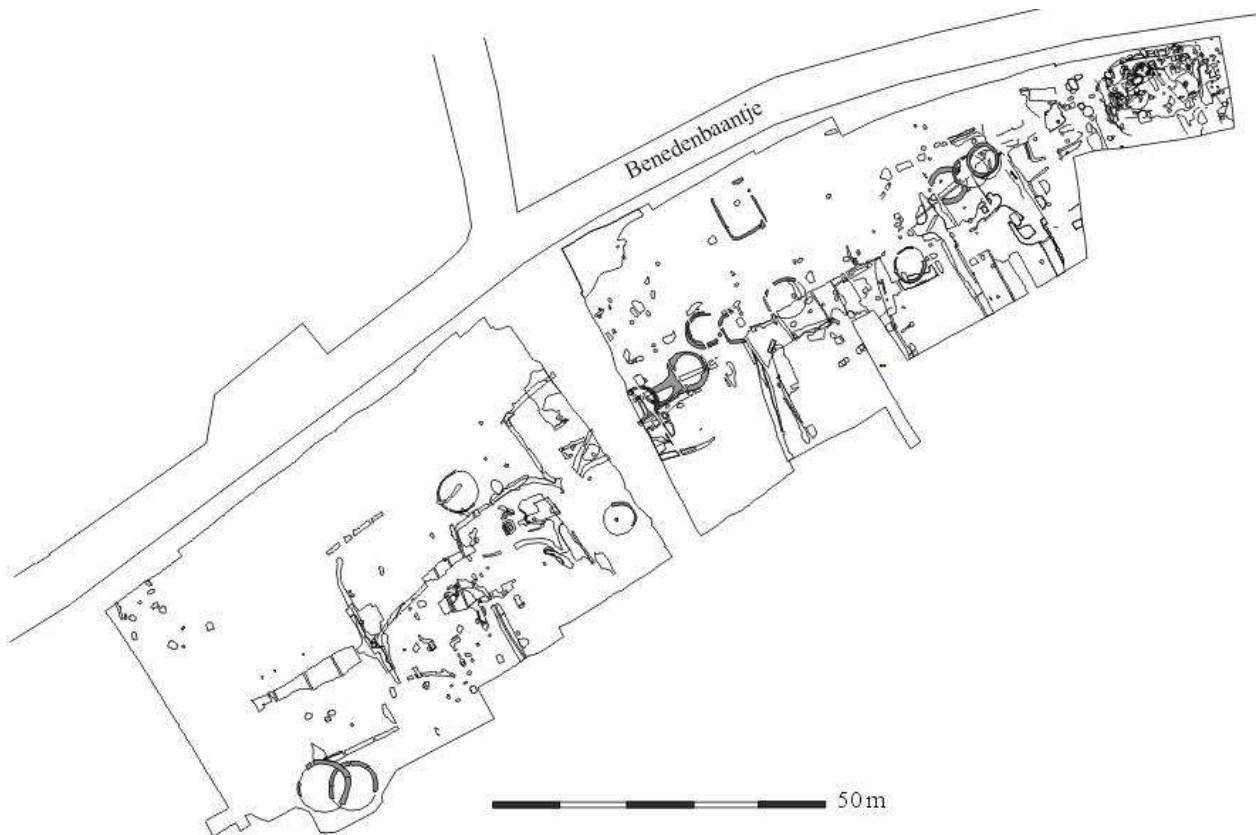
Vooronderzoek Augustapolder

- 1. Noordelijke flank van de polder, grenzend aan het Benedenbaantje*
- 2. Een stuk van de Warande in het midden van de polder*
- 3. De zuidoostelijke flank onder aan de sportvelden van de Brombeer*

De opgravingen, begonnen langs het Benedenbaantje, waar een spie-vormige strook van 40 x 210 meter (6600 m²) werd onderzocht. Dit leverde een wirwar van sporen op: meer dan duizend spoornummers en vondsten. In de voorbije winter werd het onderzoek nog even voortgezet vanwege veranderingen in de bouwplannen.

Langs het Benedenbaantje kwamen bewoningssporen tevoorschijn die voor ruim de helft dateren uit de 12de en vroege 13de eeuw, in de vorm van greppels, paalkuilen en ingravingen (periode 1 genoemd). Een minstens even groot aantal sporen dateerde uit de 14de tot en met de 19de eeuw, met de nadruk op de 15de tot 18de eeuw (periode 2). Ook de jongere sporen bestonden vrijwel alleen uit kuilen en greppels. Stenen funderingen ontbraken nagenoeg. Er waren ook honderden sporen die bij gemis aan vondsten niet gedateerd konden worden. Tijdens de opgraving werd duidelijk dat de helling langs de noordflank van de polder door een bijzonder proces gevormd is.

Slechts voor een klein gedeelte bestaat die uit pleistoceen zand, dat op deze plaats onder het jongere veen wegduikt. Het grootste deel van de helling bestaat echter uit slib, dat afkomstig is van de hogere gronden van de wijk "Zeekant". Door langdurige erosie is zand afgeslibt en onder aan de voet van de helling afgezet, ook over het veen. Op sommige plaatsen bleek deze sliblaag drie meter dik te zijn. Dit lijkt verwonderlijk, maar het afslibben is zelfs tijdens de opgraving nog waargenomen. Bij het graven van een rioolsleuf dwars door de opgraving stroomde de kuil binnen een week vol met slib, dat afkomstig was van het Benedenbaantje en de steil oplopende Jacob Catslaan. De bewoningslaag bevond zich op de sliblaag en volgde de schuine helling. De laag werd "stratigrafisch" opgegraven, dat wil zeggen dat de vlakken van de werkputten schuin werden aangelegd. De sporen uit periode 1 (zie tekening) laten helaas geen duidelijke patronen zien. Er lijkt sprake te zijn van een aaneenschakeling van greppels die van oost naar west naast elkaar liggen..

De sporen uit periode 1

Ook zijn er greppels die in noord-zuid richting zijn gegraven. Dit zou een verdeling in percelen kunnen zijn met een breedte van 16 tot 20 meter. Bij deze sporen horen ook diverse kringgreppels. In totaal zijn er tenminste 15 herkenbaar. Ze zijn 5 tot 8 meter in doorsnede en liggen in een strook van west naar oost verspreid. Dicht tegen het Benedenbaantje bevindt zich één rechthoekige structuur van 6 x 8 meter. Het is waarschijnlijk een klein bouwwerk geweest met een lichte constructie. In de meest oostelijke werkput werd een verbrande vloer van een gebouw gevonden, dat minstens 10 x 14 meter groot was maar dat zich helaas niet precies laat reconstrueren. In de as lagen ook stukken leem, waarmee de wanden waren afgesmeerd. De vondsten uit de greppels en kringgreppels bestonden uit import-aardewerk uit het Rijnland en het Maasland, daterend uit het einde van de 12de en het begin van de 13de eeuw.

Een klein gedeelte was ook gedraaid grijs aardewerk van lokale makelei. Er werden ook oudere sporen aangetroffen, die uit de 11de of 12de eeuw dateren. Helaas vormen die geen duidelijk patroon waaruit plattegronden van huizen kunnen worden gereconstrueerd. Ze onderscheidden zich van de latere sporen omdat ze door die sporen werden doorsneden, of omdat het grijze gedraaide aardewerk ontbrak. Men neemt aan dat de eigen productie van gedraaid aardewerk op het einde van de 12de eeuw is begonnen. De opgraving leverde ook oudere vondsten op, zoals stukken daktegels uit de Romeinse tijd, aardewerk uit de 7de of 8ste eeuw en een Ottoonse fibula (10de eeuw). Ze zaten in jongere kuilen en zijn daar waarschijnlijk door verplaatsing van grond in terecht gekomen. Uit de stort kwam bovendien nog een Karolingische fibula.

Duidelijk zichtbare kringgreppels van waarschijnlijk graanmijten

Wat valt er te concluderen uit al deze sporen? De kringgreppels markeerden hoogstwaarschijnlijk graanmijten: plaatsen waar graan gebundeld werd, vergelijkbaar met hooimijten. Precies dezelfde structuren werden eveneens in Den Haag opgegraven. Ook daar lagen ze op de overgang van een zandig en venig terrein. De greppels zouden gediend kunnen hebben om stokken in te plaatsen, die de graanstapel bijeen hielden. Andere graan- of hooimijten met een kringgreppel zijn gevonden in Stroe (Drenthe), Malburg (Gelderland), Nuland en Oss. De Haagse kringgreppels bleken bij nader onderzoek resten van granen zoals haver, rogge en gerst te bevatten. Onderzoek naar de vulling van de Bergse greppels is nog aan de gang. Een andere aanwijzing voor het verbouwen van granen is de vondst van veel fragmenten van maalstenen. Dit kan er op wijzen dat de oogst ook ter plaatse in eenvoudige handmolens werd gemalen. In het eerder genoemde verbrande huis werd een ronde structuur gevonden waarin een groot aantal van zulke molensteenfragmenten lagen. Alle stukken waren van tefriet, een lavagesteente uit de Eiffel. Een opvallend verschijnsel in de opgraving was het sterke afdalen van het bewoningsniveau in zuidelijke richting. Het grondwater stond er hoger dan het vlak zodat verder opgraven nauwelijks mogelijk was. De sporen namen er in intensiteit sterk af, maar waren er nog wel. Ook lagen er diverse noord-zuid gerichte greppels waarvan de vulling uit de 13de eeuw dateerde. De reden voor de scherpe daling was het feit dat de sliblaag in het zuidelijke gedeelte op het veen lag. Dit veen was door ontwatering sterk ingeklonken waardoor de bovenliggende sliblagen langzaam mee waren gedaald. De "bewoning" op het terrein (of beter gezegd het gebruik ervan) is hierdoor in feite ten onder gegaan. Dit moet in de loop van de 13de eeuw zijn gebeurd. Een ander opvallend fenomeen in de opgraving is de schaarste aan vondsten uit de latere 13de en de 14de eeuw, vergeleken met de voorgaande periode. Dicht bij het Benedenbaantje kwamen bakstenen funderingen van een huisje tevoorschijn, waarschijnlijk uit de vroege 15de eeuw. Van een ander huis langs die straat werd een kleine kelder gevonden.

Meer sporen ontbraken, wat zeker zal zijn veroorzaakt door het gedeeltelijk afploegen van het terrein vanaf de 18de eeuw. De opgraving lijkt op het eerste gezicht weinig opzienbarends te hebben opgeleverd, maar de conclusies die er uit getrokken kunnen worden, zijn toch uiterst belangrijk. Het gaat om een terrein, dat in de 12de eeuw werd gebruikt op de rand van twee milieus: het hoge lemige zand en het veen in de polder. De belangrijkste activiteit was het verbouwen van gewassen, zoals graan en rogge. Dat gebeurde op het veen, dicht bij de steilrand. Het veen moet in die tijd veel hoger hebben gelegen dan nu, misschien wel enkele meters. Het telen van gewassen zoals graan was alleen mogelijk als de toplaag van het veen redelijk droog was en met zand vermengd. De condities hiervoor waren in de 12de eeuw waarschijnlijk vrij gunstig. Op het terrein werd het graan in mijten opgeslagen en verder verwerkt. Dit alles gebeurde ongetwijfeld door de bewoners van Borgvliet, die iets hoger en meer naar het noordwesten woonden, waar later ook de dorpskern lag. Helaas voor hen was het gebruik van het veen van betrekkelijk korte duur. Het bovenste droge veen degradeerde geleidelijk tot stof waardoor het maaiveld wat daalde. De gewassen kwamen te dicht met hun wortels bij het water in het veenkussen. Om dit tegen te gaan groef men lange greppels in het veen om het waterpeil te verlagen. Toen ontstond een onomkeerbare kettingreactie: het veen klonk sneller in, zodat meer ontwatering nodig was, wat weer leidde tot bodemdaling. Na verloop van tijd was het veen te nat voor landbouw geworden. Wat volgde -dat nemen we tenminste voor deze polder aan- is een ander gebruik van het veen, namelijk als brandstof. Door middel van nog diepere sloten werd het verder ontwaterd en uitgegraven. De turf kwam als brandstof in de haard terecht. Het onherroepelijke gevolg was dat de polder snel inklonk en ten prooi viel aan overstromingen, die op den duur nauwelijks meer tegen te houden waren. De resten van het veen werden afgedekt met dikke kleilagen, waar pas eeuwen later de boeren opnieuw gebruik van gingen maken. Het bijzondere is nu dat we hier voor het eerst zien hoe het veen in West-Brabant agrarisch is gebruikt.

Karel Leenders, die de geschiedenis van onze streek beschreef, ging er van uit dat het veen vanaf circa 1250 uitsluitend voor de turfwinning werd benut. Dit in tegenstelling tot het noorden. Agrarisch veengebruik was heel normaal in Holland en Utrecht, al vanaf de 11de eeuw. In West-Brabant zou het alleen in de noordoostelijke hoek, ten noorden van Breda, hebben plaatsgevonden. Het vergde namelijk behoorlijk inzicht in de waterhuishouding van de ondergrond, een inzicht dat volgens Leenders bij de Brabantse boeren ontbrak. Dit zou er op kunnen wijzen dat de streek tussen de Schelde en de steilrand niet door Brabanders, maar door Zeeuwen werd ontwikkeld, hetgeen Leenders overigens zelf ook op basis van andere gegevens concludeert.

Aan het boerenbedrijf in de polder kwam een eind in het begin van de 13de eeuw. Het vondstmateriaal laat een duidelijke "hiaat" zien in de daaropvolgende periode. Begon men toen met turfwinning? Dit lijkt voor de hand te liggen, aangezien het dorp bleef voortbestaan en in de 15de eeuw zelfs een bloeitijd meemaakte. Helaas konden er geen sporen van turfwinning worden gevonden, althans niet op de helling. Deze liggen misschien nog metersdiep onder de klei verborgen. Wel werd een sloot gevonden die uit de 14de eeuw dateert en zuidwaarts rond de flank van de helling liep, dwars door de oudere sporen. De oude 12de eeuwse boerenerven zouden uiteindelijk letterlijk met hun voeten in het water wegzakken.

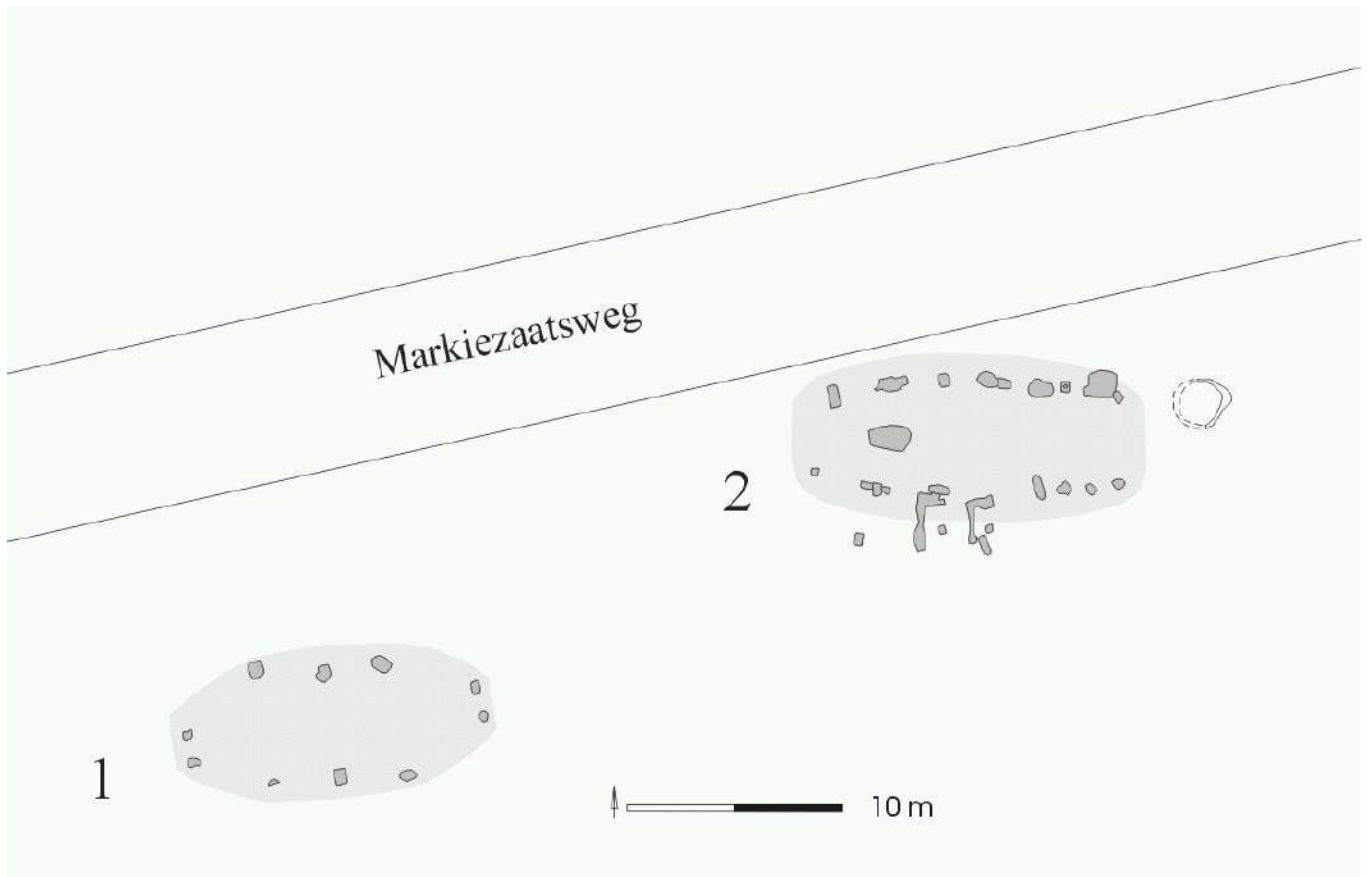
Het fenomeen van de afslibbende helling is op zich zelf ook bijzonder. De bewoning bevond zich op het slib. Hoewel er ter controle ook dieper is gegraven, konden er geen oudere bewoninglagen worden gevonden.

Waarschijnlijk is het afslibben in een korte tijd gebeurd, op het moment dat de hoge steilrand voor het eerst intensief door mensen werd gecultiveerd, dat wil zeggen op grote schaal ontdaan van bomen en struiken. Daardoor kregen wind en regen vat op de ondergrond en trad erosie op. Ook ouder vondstmateriaal kwam op de helling terecht: een teken dat de omgeving al eerder werd bewoond. Dit gegeven sluit mooi aan bij eerdere vondsten uit de Romeinse tijd en de Merovingisch-Karolingische periode in de buurt van de Scheldelaan.

De "Warande"

Deze zandopduiking lag midden in de polder en strekte zich zelfs nog iets verder westwaarts buiten de oude dijk uit. In het vooronderzoek werd, tegen de verwachting in, vastgesteld dat er geen bewoning op het midden van de Warande was geweest, maar alleen aan de zuidoostelijke flank, juist ten zuiden van de tegenwoordige Markiezaatsweg. Daar werd een oppervlak van 2150 m² opgegraven. Ook dit terrein lag op een glooiing: zo'n 30 meter ten zuiden van de weg dook het pleistocene zand onder het veen. Dit veen werd bedekt met een dikke laag klei die net als bij het Benedenbaantje uit de 16de en 17de eeuw dateert.

De sporendichtheid was hier geringer. Vrijwel alle sporen dateerden uit de 11de tot de vroege 13de eeuw. Op slechts 35 cm onder het maaiveld kwamen de paalkuilen van twee huizen tevoorschijn: bootvormige plattegronden van huizen die opgebouwd waren met ingegraven palen, die als gebintstijlen de nok van het dak droegen. In feite gaat het om drie-schepige huizen waarvan de buitenste niet-dragende wanden ondiep waren gefundeerd en in dit geval bijna geen sporen hadden nagelaten. De daken waren bedekt met stro of riet en de wanden bestreken met leem. In dergelijke gebouwen brandde het haardvuur midden in de ruimte. Het grootste huis had aan de zuidzijde een ingang, die als een soort uitbouw zijn sporen in de grond had achtergelaten. Ten westen van het huis bevond zich een waterput, eigenlijk niet meer dan een ondiepe kuil die net tot het grondwaterpeil reikte. Ten westen van de beide huizen werden nog andere paalgaten gevonden, die mogelijk van een spieker (graanopslagplaats) zijn. Het is voor de eerste keer dat dergelijke huisplattegronden in de gemeente Bergen op Zoom worden gevonden. Vorig jaar kwamen soortgelijke sporen in Nispen tevoorschijn. In de binnenstad van Bergen op Zoom zijn tot nu toe alleen afzonderlijke paalgaten gevonden (Kloosterstaat, Zuidmolenstraat, Zuivelstraat) maar geen complete plattegronden.

De twee bootvormige huizen

De bewoning op de flank van de Warande besloeg wellicht ook een deel van de huidige Markiezaatsweg. De plaats van de bewoning, in de luwte van de helling en aan de rand van het veen, lijkt er op te duiden dat ook hier het veen werd ontgonnen voor de teelt van gewassen.

Nader pollenonderzoek moet dit uitwijzen. De bewoning heeft niet lang stand gehouden. Meer nog dan bij het Benedenbaantje ontbreken vondsten uit de 13de eeuw. Ook het bootvormige huistype zou na die tijd niet meer voorkomen.

Wel werd er in het veen, aan de zuidelijke rand van de bewoning, een sliblaag met scherven uit de tweede helft van de 13de eeuw gevonden, een teken dat er in die tijd toch nog activiteit was. Mogelijk gaat het ook hier om turfwinning. Maar net als bij het Benedenbaantje belemmerde het grondwater een verder onderzoek in het veen.

Het vondstmateriaal van deze opgravingen bestaat vrijwel helemaal uit aardewerk en natuursteen (in dit geval stukken maalsteen). Metalen objecten zijn heel schaars omdat er in de droge zandgrond weinig van overblijft. Wat nu een "natte" omgeving is, was destijds immers veel droger. Hetzelfde geldt voor de organische materialen zoals dierlijk bot. Het aardewerk is juist weer interessant omdat het dateert uit een periode waarin zowel import- als lokaal vervaardigde producten voorkomen én waarin men aardewerk op de draaischijf ging maken. Eén van de greppelvormige sporen bevatte duidelijk een concentratie van afval. Dit bestond uit handgemaakte kogelpotten die, de naam zegt het, een bolle vorm hebben. Twee van deze potten konden gerestaureerd worden. Ander aardewerk was zogenaamde Paffrath- en Pingsdorfkeramiek afkomstig uit het Rijnland en in mindere mate Andenne-aardewerk uit het Maasland. De kogelpotten zijn van lokale klei gemaakt. Ze imiteren vooral de Paffrath-potten.

Maar in dit spoor (en in vele andere) werd ook aardewerk gevonden, dat duidelijk op de draaischijf was gemaakt. Het is nog grijsbakkend en soms versierd met radstempels. Het gaat om het oudste draaischijf-aardewerk dat in of bij Bergen op Zoom werd gemaakt sinds de Romeinse tijd. Het roodbakkende aardewerk, dat ook geglazuurd kon worden, ontbreekt nog in deze vondstgroep. Aangenomen wordt, dat die productie pas in de loop van de 13de eeuw in Bergen op Zoom op gang kwam. Zo biedt de opgraving van de Augustapolder ook inzicht in de opkomst van de Bergse pottenbakkers.

De twee gerestaureerde kogelpotten

VOOR U GELEZEN

Duizenden jaren oude doodskist door de CT-scan

Met behulp van een medische scanner van Philips zijn onderzoekers er in geslaagd 3-dimensionale-beelden te maken van een mummie van meer dan 3000 jaar oud. De beelden zijn in Chicago gemaakt. Daar werd een rijkelijk bewerkte doodskist van de Egyptische vrouw Meresamun door een hightech medische CT scanner van Philips gehaald. Vermoedelijk was deze Meresamun rond het jaar 800 voor Christus priesteres in een tempel in Thebes.

Haar doodskist is altijd intact en gesloten gebleven, maar gaf haar inhoud dankzij de moderne technieken van vandaag dus prijs. Dankzij de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van de computertomografie (CT) scantechnologie, die ook wordt gebruikt ter ondersteuning van de diagnose en behandeling van levende patiënten, konden onderzoekers de wereld nu voor de allereerste keer opmerkelijke 3D-beelden tonen van een vrouw die goed behouden in de beschilderde doodskist ligt. Met behulp van een Philips 256-slice Brilliance iCT-scanner waren ze in staat duizenden beelden te verzamelen. Daarmee konden ze zeer gedetailleerde 3D-beelden samenstellen zonder de fragiele overblijfselen bloot te stellen aan invloeden van buitenaf. De technologie stelde de onderzoekers in staat 'door de doodskist heen' naar de mummie te kijken, die nog altijd in haar lagen van linnen banden gewikkeld was. De scanner kan elke laag 'afpellen' om uiteindelijk het skelet van de vrouw te onthullen, inclusief de stenen die in haar oogkassen lijken te liggen en de overblijfselen van haar inwendige organen.

Emily Teeter, P.h.D., Egyptoloog aan het Oriental Institute van de Universiteit van Chicago: "Het is ontzettend enerverend om dit te kunnen zien. De mummie ligt nog steeds in de kist. Het is net alsof je X-ray ogen hebt. Je kunt de relatie tussen de kist en de hoeveelheid gebruikte linnen zwachtels tot in detail zien."

Bron: <http://historiek.net>

Werkplaats vuursteensmid gevonden in Oeffelt

Twee amateurarcheologen hebben op een akker bij Oeffelt een zesduizend jaar oude werkplaats van een vuursteensmid gevonden. De archeologen troffen in het gebied 75 stukken vuursteen en werktuigen aan. De vondsten werden eind 2007 en in 2008 gedaan. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) in Amersfoort heeft de vondst nu echter pas bekendgemaakt omdat de dienst eerst verder onderzoek wilde afwachten.

De archeologen die bij Oeffelt (gemeente Boxmeer) op de werkplaats stuitten zijn Jan Kusters uit Vianen en Leo Theunissen uit Beers. Eerstgenoemde kwam enige tijd geleden ook al in het nieuws nadat hij op een akker in Sint Anthonis (Noord-Brabant) vijf Romeinse munten vond. Munten uit de tijd van keizer Postumus, die van 260 tot 268 na Christus regeerde over het Romeinse Rijk. Volgens de RACM komt het slechts sporadisch voor dat er werkkampen van vuursteensmeden worden blootgelegd. De vondst is wat hen betreft van groot belang voor het in kaart brengen van de verspreiding van vuursteen en de zoektocht naar woonplekken van jagers in het Land van Cuijk en Noordoost-Brabant.

VOC vondsten terug naar Australië

Bij zijn bezoek aan Australië van 19 - 22 januari, heeft minister Verhagen bekend gemaakt dat de Nederlandse collectie van vondsten uit de 4 VOC schepen die voor de kust van West Australië zijn gezonken, binnenkort aan Australië zullen worden overgedragen.

Het gaat om de vondsten uit de VOC-schepen de Batavia, de Vergulde Draeck, Zuytdorp en de Zeewijck. De collecties waren tot op heden verdeeld over Nederland en Australië, maar zullen in 2010 samenkomen in Australië. Volgens beide landen is dat logisch, omdat de scheepswrakken daar voor de kust liggen.

De archeologische collectie bestaat onder andere uit munten, aardewerk, kanonskogels en navigatie-instrumenten. Ter voorbereiding van de overdracht heeft het Centrum voor Internationale Erfgoedactiviteiten (CIE) budget van de RACM gekregen om de vondsten te documenteren, fotograferen en in een database onder te brengen. Deze database zal via internet voor iedereen toegankelijk worden gemaakt.

Bron: *Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten*

DE METAALVONDSTEN VAN DE AUGUSTAPOLDER

(Alexander van der Kallen)

In de periode tussen december 2005 en juni 2006 heeft er in de Augustapolder grootschalig archeologisch onderzoek plaatsgevonden. De resultaten hiervan worden momenteel uitgewerkt tot een rapportage. In het artikel van Marco Vermunt is al het nodige te lezen over de gevonden sporen en structuren. Ik wil ik wat dieper ingaan op één van de vondstcategorieën: de metalen voorwerpen.

De opgravingen hebben vele honderden sporen opgeleverd, uiteenlopend van paalkuilen van middeleeuwse boerderijen tot waterputten en erfscheidingsgreppels. Uit deze sporen zijn vele duizenden aardewerkscherven geborgen. Maar naast heel veel aardewerk heeft deze opgraving ook een paar verrassende metalen voorwerpen opgeleverd. Enkele van deze voorwerpen zijn met name bijzonder vanwege hun ouderdom. Ze dateren namelijk uit de tijd tussen ca. 900 en 1000 na Chr. Een periode waarover we nog maar weinig weten van het huidige Bergen op Zoom. Het afgelopen jaar zijn deze voorwerpen vakkundig gereinigd en geconserveerd en recentelijk naar het archeologisch depot geretourneerd. Het gaat onder andere om een zogenaamd stijgbeugelbeslag en een fibula, een soort broche.

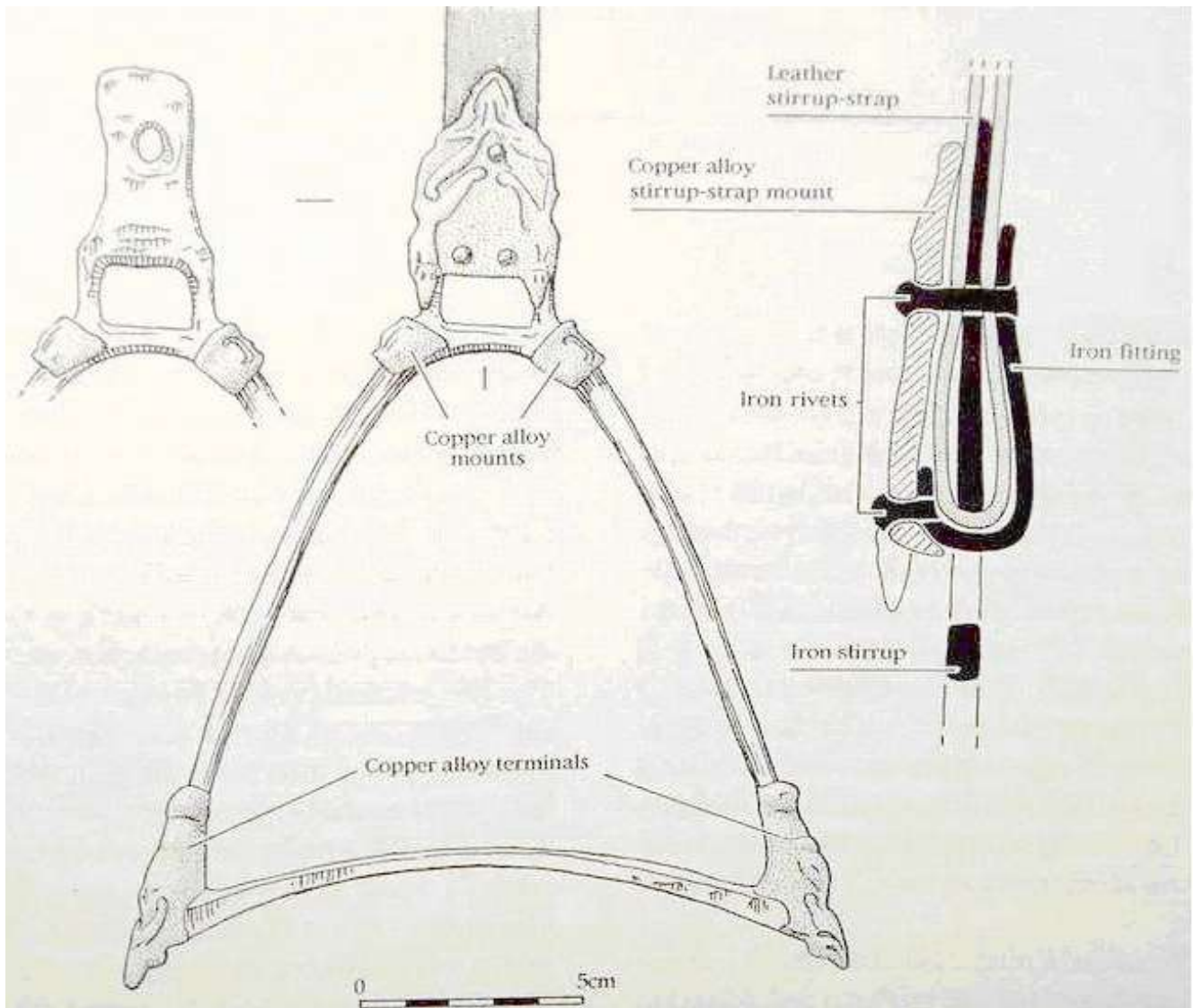
Het stijgbeugelbeslag bestaat uit een licht gekromde vorm, uitbundig versierd met de kop van een fabeldier en vele doorboringen rondom, wat het fabeldier veel beter doet uitkomen.

Stijgbeugelbeslag met fabeldier, 10^e eeuw

Het stukje is gemaakt van een koperlegering, vermoedelijk brons en meet slechts 27 bij 36 millimeter en dateert uit de 10^e eeuw. Een dergelijk beslag zat gemonteerd aan de bovenkant van de stijgbeugel en was dus duidelijk voor voorbijgangers te zien. Deze beslagen vormden overigens slechts een klein deel van de decoratie van het paard. Overall op de uitrusting en tuigage waren rijkelijk versierde beslagen aanwezig. Het beslag moest voorkomen dat de leren riem ging scharnieren ten opzichte van de ijzeren stijgbeugel. Dit om het op- en afstappen te vergemakkelijken. Een soortgelijk beslag in uitvoering en voorstelling is in 2007 gevonden bij graafwerkzaamheden rondom de Sint Eligiuskerk in Eine (Oudenaarde). Op de volgende pagina staat een afbeelding van een soortgelijk beslag in functie uit het boek "Late Saxon Stirrup-strap Mounts" van David Williams.

Ruim de helft van de in de Augustapolder gevonden metalen voorwerpen zijn afkomstig uit hetzelfde spoor met het nummer F555. Dit spoor kan vermoedelijk het best geïnterpreteerd worden als oude weg of pad, aan weerszijden geflankeerd door plaggenwallekens. De vulling of ophoging van het pad binnen de plaggenwallen bevat een breed scala aan materialen uit ruim acht eeuwen. Tot de oudste vondsten behoort een stervormige fibula uit de 10e eeuw. De grootste hoeveelheid materiaal die in dit spoor is aangetroffen dateert echter uit de 16e en 17e eeuw. Met een diameter van slechts 18 millimeter is de fibula uit de ophoging van het pad één van de kleinste type fibula die ooit is gemaakt. Een fibula is oorspronkelijk een uitvinding uit de IJzertijd en was bedoeld voor het sluiten van kleding, een tweeduizend jaar oude veiligheidsspel zeg maar.

De werking en bevestiging van het stijbeugelbeslag Late Saxon Stirrup-strap Mounts, David Williams, 1997)

De fibula was vooral populair in de Romeinse periode, waarin dit gebruiksvoorwerp nog meer aan mode onderhevig was dan tegenwoordig het geval is met bijvoorbeeld kleding of auto's. In de Romeinse periode is de fibula zowel een sieraad als een hulpmiddel om kleding mee te sluiten. Een goede duizend jaar later is de fibula zo klein geworden dat van een functie als kledingsluiting geen sprake meer is. Het is dan een puur decoratief sieraad geworden.

Het in de Augustapolder gevonden exemplaar dateert uit de 10^e eeuw na Chr. Het midden van de 8-puntige stervorm vertoont een verdieping in het metaal. Oorspronkelijk heeft hier een kleine parel van glaspasta op gezeten, echter deze heeft de tand des tijds helaas niet doorstaan

Stervormige Ottoonse fibula uit de 10^e eeuw

Onder de metaalvondsten waren ook twee mesheftbekroningen. Het gebruik van mesheftbekroningen komt pas echt in zwang in de 14^e eeuw met de opkomst van de plaatangel. De angel is het deel van het mes dat zich in het heft bevindt. Er bestaan twee soorten angels. Namelijk de plaatangel, waarop de losse delen van het heft werden bevestigd, en de naaldangel of schachtdoorn. Dit laatste type angel werd gebruikt voor zogenaamde opschuifheften.

Het eerste van de twee bekroningen is afkomstig van een mes met opschuifheft en zat bevestigd op de overgang van het heft naar het lemmet. Het diende ter bescherming van het heft tijdens het opschuiven van het heft aan de naaldangel en voorkwam dat het lemmet tijdens het gebruik het heft zou beschadigen.

De tweede bekroning zit bevestigd op een mesheftfragment met plaatangel. De bekroning wordt gevormd door twee gegraveerde messing plaatjes aan weerszijden van het heftuiteinde welke met behulp van koperen nageltjes aan de plaatangel zijn bevestigd. Het heft op de rest van de plaatangel heeft bestaan uit twee belegplaten van hout of been.

Aan de ene zijde toont de bekroning een graving van een banderol in een veld. Op de banderol is zeer vaag nog een tekst waarneembaar. De vrij korte tekst lijkt te beginnen met de letter M. Het is daarom aannemelijk dat hier het woord MARIA op gegraveerd staat. Op de andere zijde is de bovenste helft van een zittend (vrouw?)figuur zichtbaar met een staf of iets dergelijks in haar handen. Op dergelijke uit de 16^e eeuw daterende heftbekroningen staan vaak religieuze afbeeldingen weergegeven. Helaas is de afbeelding te vaag om hier een goede foto van te tonen.

Onder de overige metaalvondsten uit ditzelfde spoor (F555) bevinden zich onder andere nog een tinnen dopje van een naaldenkoker, een messing vingerhoed uit de vroege 16^e eeuw, een taps toelopende messing riemtong welke aan het uiteinde is versierd met een klein eikeltje (zie afbeelding rechts). Eveneens uit de 16^e eeuw een sterk verwrongen onbekend voorwerp. Mogelijk gaat het hier om een stuk meubelbeslag.

Voorts komen er uit de vulling nog een viertal munten. Het betreft hier enkel 17^e eeuwse koperen munten. Een duit van West Friesland uit 1604 (Verkade 75.7), een duit van Zeeland uit 1609 (Verkade 95.5), een vrijwel geheel glad gesleten en daardoor niet nader toe te schrijven Double Tournois uit Frankrijk en een niet nader te determineren koper stukje.

Een andere vermeldenswaardige vondst is die van een zware ijzeren kloofbijl. Deze bijl werd gevonden in de insteek van een klein keldertje. Na restauratie bleken op de 20,5 centimeter lange bijl helaas geen merktekens aanwezig. De bijl is op basis van de uitvoering niet te dateren. Een kloofbijl van 50 jaar oud ziet er hetzelfde uit als een van 500 jaar oud. Echter op basis van de vindplaats, de insteek van de kelder, kan de bijl gedateerd worden omstreeks 1500.

Ijzeren kloofbijl uit de kelderinsteek, ca. 1500

Het keldertje zelf bevatte naast zeer veel puin nagenoeg geen vondsten. Tegen de westmuur werd in het midden van de kelder wel een veegpot in de vloer aangetroffen. Deze was echter slechts fragmentarisch aanwezig. Het betreft een grape met manchtrand uit circa 1550 waarvan grote delen van de rand en schouder ontbreken.

16^e eeuwse riemtong

De hele opgraving heeft slechts een 7-tal munten opgebracht. Naast de vier in F555 aangetroffen exemplaren is er nog een niet nader te determineren oord van Philips II uit ca. 1580 aangetroffen in de vulling van een kleine (paal)kuil. Twee duiten werden geborgen uit de stort bij het aanleggen van werkput 5 en 6. Het betrof hier een duit van Utrecht uit 1625 (Verkade 116.2) en een duit van Zeeland zonder jaartal (Verkade 95.5).

Een laatste metaalvondst werd gedaan door een detectoramateur toen de opgraving reeds was afgerond. Het betreft hier een Karolingische fibula in de vorm van een halve maan, een zogenaamde lunafibula.

Het oorspronkelijke oppervlak is verdwenen, maar dieper lijkt ook een rode kleur door te schemeren. Het stuk kan gedateerd worden in de 9^e of 10^e eeuw. Momenteel wordt het object vakkundig gereinigd bij Restaura in Haalen, waarna het aan de gelukkige vinder zal worden teruggegeven.

De in de Augustapolder gevonden fibula vertoont grote gelijkenis met een eerder op de Kijk in de Pot gevonden exemplaar. Deze eveneens Karolingische fibula bestaat ook uit een halve maanvorm met rode glaspasta. Het exemplaar van de Kijk in de Pot heeft echter kleine bolvormige uitstulpingen op de uiteinden, hierdoor krijgt het geheel een wat hoekiger uiterlijk.

Ondanks dat het aantal metalen objecten van deze opgraving misschien een beetje tegenviel zijn er toch zeer bijzondere stukken uit de grond gekomen.

Karolingische lunafibula uit de Augustapolder

Met behulp van kleine zilverdraadjes zijn op de bovenzijde van de fibula drie afzonderlijke vakjes gecreëerd. De buitenste twee waren met zekerheid ingelegd met rode glaspasta, de kleur van het middelste vakje is op dit moment niet met 100% zekerheid te zeggen.

Karolingische fibula van de Kijk in de Pot

BOEKENNIEUWS

*Dorestad, een wereldstad in de Middeleeuwen
(verschijnt april 2009)*

Dorestad was in de Karolingische tijd de grootste stad van Nederland. Strategisch gepositioneerd, met een langgerekte haven en een paar duizend inwoners was het een handelsknooppunt in vroegmiddeleeuws Europa. Er werden Rijnwijn, Italiaans glas, Frankische zwaarden en Scandinavisch bont verhandeld, maar ook manuscripten, jachthonden en slaven. Op de markt wisselde men mode, gebruiken en ideeën uit. Het leven in Dorestad had internationale allure. De hier geslagen gouden en zilveren munten zijn in heel Europa teruggevonden. Dorestad speelde ook bij de verspreiding van het christendom een belangrijke rol. Tussen 834 en 863 werd Dorestad bijna ieder jaar aangevallen door Vikingen.

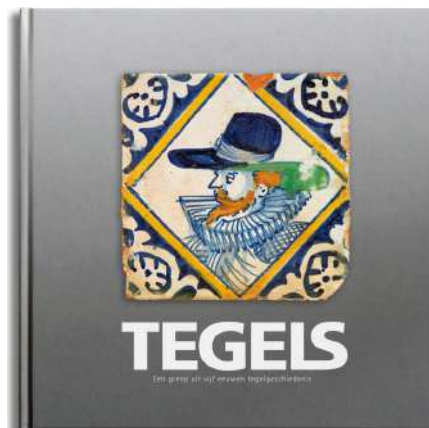
De grote 'fibula van Dorestad', een schitterende gouden broche, vol met christelijke symboliek, ingelegd met almandijn, parels en gekleurd glas, verbindt de stad met het hof van keizer Karel de Grote.

Uiteindelijk verzwakte de stad, mede door de politieke onrust en het steeds nattere landschap. In de 9de eeuw verdween Dorestad van de kaart, om pas in 1840 opnieuw ontdekt te worden. In de 20ste eeuw, tijdens de grootste opgraving ooit in Nederland gedaan, werd nabij Wijk bij Duurstede zo'n 35 ha onderzocht. Hoewel Dorestad in binnen- en buitenland tot de verbeelding spreekt, had het publiek tot nu toe nauwelijks toegang tot de belangwekkende vondsten, waaronder luxe glaswerk, sieraden, wapens en duizenden skeletten. Dr. Annemarieke Willemsen brengt nu een schat aan archeologische, historische en kunsthistorische informatie samen tot een prachtig geïllustreerd en toegankelijk lees- en kijkboek.

Deze uitgave verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling Dorestad, een wereldstad in de Middeleeuwen (17 april - 1 november 2009) in het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) te Leiden. (zie onder "voor uw agenda" in deze nieuwsbrief)

Prijs: € 29,95, ISBN 978.90.5730.627.3

*Tegels: een greep uit vijf eeuwen
tegelgeschiedenis.*

Dit boek toont en beschrijft een groot aantal tegels die tijdens de zomer van 2008 werden tentoongesteld in de expositie 'Tegels in

de Loods'. De succesvolle expositie bestond uit 140 stukken, waarvan het grootste deel afkomstig was van particuliere verzamelaars, musea en antiquairs. 'We hebben voor het boek de meest spraakmakende tegels geselecteerd,' vertelt Walter Lensink, de schrijver en samensteller van het boek. In het boek staan heldere kleurenfoto's van de wandtegels en wordt de historische achtergrond van de stukken uitvoerig beschreven.

Het boek is gemaakt in samenwerking met een aantal experts.

In mei dit jaar krijgt de tegelexpositie een vervolg. Dit keer zullen 300 tegels gratis voor het publiek worden tentoongesteld. De exposities vinden plaats in Hoorn, in een sfeervolle expositieruimte waar zich ook een origineel betegelde 17de-eeuwse kelder bevindt. Het boek 'Tegels' verschijnt in een beperkte oplage en is bedoeld voor zowel de geïnteresseerde leek als de ware liefhebber. Prijs: € 19,95. Voor meer informatie en het aanvragen van een exemplaar kunt u contact opnemen met: Luctor et Emergo Media, Walter Lensink, 0229-247444
lensink@poldervondsten.nl

VAN DE BESTUURSTAFEL

Algemene Ledenvergadering

Bij deze nieuwsbrief ontvangt U de uitnodiging (met bijlagen) voor de Algemene Ledenvergadering op vrijdag 8 mei om 19.30 uur in het Gemeentelijk Archeologisch Depot. Zoals u van ons gewend bent, willen we ook nu de vergadering zo kort mogelijk houden en blijft er na de pauze tijd over om van een actuele presentatie van Marco Vermunt te genieten. Iedereen is van harte welkom.

Bestuursleden

Ab Drenth heeft te kennen gegeven zijn bestuursfunctie neer te leggen en ook Louis Weijs zal zich niet meer herkiesbaar stellen. Dit betekent dat wij van twee bestuursleden (van de vijf) afscheid hebben moeten nemen. Onze stichting heeft veel activiteiten op haar programma staan, zoals: uiteraard de normale bestuursactiviteiten, de jaarlijkse tentoonstelling, schoolproject Pottenkijkers, schoolproject Schatgravertjes, excursies, lezingen, cursussen, nieuwsbrief, website, incidenteel museumregistratie, Netwerkaanpak Veiligheidszorg Erfgoedbeheerders, opzetten van een studiecollectie voor de website, open dagen depot, rondleidingen Gevangenpoort en depot, beleidsplan en de bewaking daarvan, boekhouding, ledenadministratie, Open Monumentendag, overleg culturele

instellingen, rondleidingen Museumschatjes, enz. enz. **U begrijpt dat wij dus dringend op zoek zijn naar minimaal twee actieve bestuursleden, die bereid zijn om één of meerdere activiteiten voor zijn of haar rekening te nemen.** Graag nodigen wij u uit om u kandidaat te stellen of in ieder geval een keertje met ons mee te lopen.

Cursus Archeologisch Veldwerk

Dit jaar kunnen we waarschijnlijk weer een cursus archeologisch veldwerk organiseren. In deze cursus worden de basistechnieken van het opgraven geleerd, waaronder de organisatie en voorbereidingen van het veldwerk, het eigenlijke opgraven en de daarbij behorende meet- en graaftechnieken en de uitwerking van de gegevens in tekeningen en rapporten. De nadruk ligt op de basistechnieken, dus geen al te ingewikkelde handelingen, maar vooral het leren zien en interpreteren van sporen en het inmeten ervan. De cursus bestaat uit een theorie- (1 avond van 20.00 tot ca. 22.30 uur) en een praktijkgedeelte (2 zaterdagen van 10.30 tot ca. 16.00 uur).

Voor het praktijkgedeelte is het nodig dat u oude kleding en schoenen draagt. Bij regenachtig weer zijn regenkleding en laarzen geen overbodige luxe. De prijs voor deze cursus bedraagt € 10,- voor leden en € 30,- voor niet-leden, inclusief koffie of thee, eenvoudige lunch op de praktijkdagen en een cursusreader (max. deelname 8 personen). Wanneer de cursus is volgeboekt kunt u zich op een wachtlijst laten plaatsen. Voor de cursus is geen specifieke voorkennis vereist. U kunt zich nu reeds voor deze cursus opgeven bij Ank van der Kallen, tel. 0164-265158, e-mail: vanderkallen@home.nl

Boekenveiling

Zoals velen van jullie wel weten organiseren Alexander en Ank van der Kallen op de eerste zaterdag van de maand een boekenmarkt in de Williamstraat in Bergen op Zoom, waarvan de opbrengst is bestemd voor het onderhoudsfonds van de Ontmoetingskerk. Uiteraard worden er ook boeken bij ons ingeleverd. De afgelopen tijd werden er ook boeken ingeleverd over de geschiedenis van Bergen op Zoom, waarvan wij weten dat een aantal van onze leden deze verzamelen en waar vaak moeilijk aan te komen is. Graag willen we 'het mes aan twee kanten' laten snijden. Daarom stellen we middels een "interne veiling" deze boeken eerst ter beschikking aan de leden van de Stichting In den Scherminckel, voordat we ze via internet gaan verkopen.

Leden, waarvan wij over een emailadres beschikken, hebben hiervan reeds bericht gehad. Uiteraard willen wij **alle** leden deze mogelijkheid bieden.

Bij deze nieuwsbrief treffen jullie een lijst aan met boeken, met daarachter vermeldt een inzetprijs. Deze inzetprijs ligt ongeveer op de helft van de normale marktwaarde bij antiquariaten etc. Mocht je geïnteresseerd zijn in één of meerdere boeken, dan kun je eenmalig bieden op deze boeken. De boeken worden uiteraard verkocht aan de hoogste bieder. Je moet dus gelijk opgeven welk bedrag je maximaal voor het boek wilt betalen. Bieden kan door in de kolom "biedprijs" jouw bod te plaatsen en de lijst, voorzien van naam en adres terug te sturen aan Ank van der Kallen, Nieuwstraat 4, 4611 RS Bergen op Zoom.

Bieden per e-mail mag ook. Leden die reeds per email een bod hebben uitgebracht hoeven dit niet opnieuw te doen. Bieden kan tot uiterlijk 1 mei a.s. Dan wordt deze "veiling" gesloten. Iedereen krijgt bericht of door hem of haar het hoogste bod is geplaatst. Daarna kunnen de boeken tegen contante betaling bij ons worden opgehaald. De opbrengstlijst zal worden gepubliceerd in de nieuwsbrief die ca. 15 juni verschijnt. We hopen jullie hiermee een plezier te doen en ik hoor graag wat jullie hiervan vinden. Wellicht kunnen we het in de toekomst nog eens herhalen.

Emailadressen

Heeft u geen biedlijst per email ontvangen, dan betekent dit dat bij de ledenadministratie geen emailadres bekend is. Graag ontvangen wij dan uw emailadres, zodat wij zoveel mogelijk leden snel kunnen bereiken. U kunt uw emailadres doorgeven aan: vanderkallen@home.nl

Colofon

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten Bergen op Zoom is een uitgave van de Stichting In den Scherminckel te Bergen op Zoom en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie

Ank van der Kallen
Nieuwstraat 4
4611 RS Bergen op Zoom
0164 - 26 51 58
vanderkallen@home.nl

Bestuur SIDS

Jan Hopstaken (voorzitter)
Wis van Meurs (secretaris)
Ank van der Kallen (penningmeester/
ledenadministr.)

Louis Weijs

Website

www.scherminckel.nl

Adres Gemeentelijk Archeologisch Depot
Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom,
tel. 0164 - 247138

© Copyright 2009

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting In den Scherminckel